

NYA ARGUS

2008

Hundraförsta årgången

Nr 8

Simone de Beauvoir år 1970.

Kommentarer:

Universitetsreformen i landet Annorlunda

Simone de Beauvoir 100 år: litteratur och filosofi

<i>Sara Heinämaa</i>	Strävan till radikal självprövning
<i>Ulrika Björk</i>	Existensens poetik

<i>Birgitta Fröjdendahl</i>	Michael Ondaatje om varat
<i>Per-Erik Lönnfors</i>	Stadibönskir och -kunder, Klasskamrater
<i>Ralf Friberg</i>	Den problematiska gränsen från Systerbäck till Schengen
<i>Mikael Böök</i>	Förlåt, kära K., men du har låtit dig hjärntvättas
<i>Tom Östling</i>	Dan Brown, Jesus, Bernard-Henri Lévy
<i>Nalle Valtiala</i>	Musiken tog hem spelet

REDAKTION:

Huvudredaktör Trygve Söderling

Redaktionssekreterare Barbro Enckell-Grimm

Niklas Bruun, Kristian Donner, Susanna Fellman, Nils Erik Forsgård, Barbro Holmberg, Martina Reuter
Tom Sandlund, Folke Stenman, Charlotte Sundström, Ingmar Svedberg, Tom Söderman, Clas Zilliacus, Tom Östling
Manuskript till Trygve Söderling, Broholmsudden 3 C 21, 00530 Helsingfors, tfn 7592 592

Barbro Enckell-Grimm, Linnankoskigatan 24 A 1, 00250 Helsingfors, tfn 406 345 (fm, kväll) fax 406 934

Prenumerationer, honorar och arvoden: Barbro Enckell-Grimm, Linnankoskigatan 24 A1, 00250 Helsingfors

E-post: nya.argus@kolumbus.fi

[http:// www.kolumbus.fi/nya.argus](http://www.kolumbus.fi/nya.argus)

PRENUMERATIONS- och ANNONS-KONTOR:

Postbox 52, 00251 Helsingfors. *Prenumerationspris:* 1/1 år 30 € 1/2 år 20 €, i Sverige 1/1 år 300,- Skr, 1/2 år 180,- Skr.

Annonser: 1/1 sida 100 € 1/2 sida 70 € 1/4 sida 50 €

Sampo 800014-102076; Sparbanken Aktia, checkräkning 405511-13963

BIC: PSPBFIHH SWIFT: FI10 8000 1400 1020 76.

I detta nummer medverkar:

<i>Trygve Söderling</i>	huvudredaktör för Nya Argus, Helsingfors
<i>Ulrika Björk</i>	forskare, Uppsala
<i>Niklas Bruun</i>	professor i privaträtt, Helsingfors
<i>Mikael Böök</i>	biblioteksaktivist, Isnäs
<i>Ralf Friberg</i>	ambassadör, pol.mag., Ekenäs
<i>Birgitta Fröjdendahl</i>	fil.dr i engelska, Sollentuna
<i>Sara Heinämaa</i>	akademiforskare, Helsingfors
<i>Per-Erik Lönnfors</i>	författare, Helsingfors
<i>Tom Sandlund</i>	professor emeritus, Helsingfors
<i>Nalle Valtiala</i>	modersmåslärare, författare, Grankulla
<i>Tom Östling</i>	redaktör, Karis

Detta nummer av Nya Argus ägnas bl.a. Simone de Beauvoir, som i likhet med tidskriften fyller hundra år. Se artiklar av Sara Heinämaa och Ulrika Björk.

Andra hundraåringar uppmärksammas i nästa nummer, nämligen Maurice Merleau-Ponty, Henry Parland och spanska sjukan.

Kommentarer: Niklas Bruun och Tom Sandlund

Universitetsreformen i landet Annorlunda

Det var en gång en regering som beslöt genomföra en stor universitetsreform. Från början planerade man att inrätta ett innovationsuniversitet genom att sammanslå Tekniska högskolan, Helsingfors handelshögskola (Kauppis) och Konstindustriella högskolan, men snart bestämde man sig för att genomföra århundradets stora reform.

Man hade beställt en snabbarapport av två driftiga tyckare, som bägge hade gjort hela sin karriär utanför universiteten (Jääskinen-Rantanen). Någon vidare egentlig utredning ansåg regeringen sig inte behöva och för att undvika tvister så fattade man snabba linjedragningsbeslut den 21.11.2007 i regeringens aftonskola. Efter det har man berett olika lagförslag som avser att förverkliga dessa beslut. Förslaget har varit på remiss och ska under våren drivas igenom i snabb takt efter det att regeringspropositionen avgetts i februari.

Förr i världen brukade man börja stora reformer med utredningar och probleminventeringar. Numera går det inte till så. Man börjar med beslut och verkställighet, därefter börjar man utreda problem och avge lagförslag. – Det verkar inte vara något problem att man samtidigt struntar i alla principer i det program för ”Bättre lagstiftning”, som regeringen själv antagit och enligt vilken man i lagberedningsarbetet bättre än hittills ska överväga alternativ och effektivare göra konsekvensbedömningar. Men kanske mi-

nistergruppen för ”Bättre lagstiftning” har andra viktigare projekt på sin agenda?

Sålunda finns det än så länge ingen lagstiftning om det Aalto-universitet som redan har fått en styrelse och som står inför val av rektor. Lagstiftaren har sålunda inte tagit ställning till den centrala lagstiftningsfrågan om vår grundlag, som förutsätter att universiteten ska åtnjuta självstyrelse enligt vad som närmare bestäms enligt lag (grundlagen § 123) tillåter en förvaltningsmodell där styrelsen helt och hållet väljs av externa aktörer.

Under hösten fick universiteten ge sin åsikt om ett utkast till preliminärt lagförslag som hade utarbetats inom undervisningsministeriet. Problemet var att universiteten måste ta ställning till ett förslag som lämnar många centrala frågor obesvarade: Hur ska universiteten i framtiden styras och finansieras och hur ska fastighetsförvaltningen skötas? Så mycket står nämligen klart allt vackert tal om autonomi till trots att en övergång från att kalla statsfinansieringen för statsbidrag inte leder till att statsstyrningen uteblir och lagförslaget innehåller också diffusa skrivningar om detta. Dessutom ska statsmaktens för utbildningssektorn ödesdigra produktivhetsprogram tydligen framöver även gälla universiteten.

Ett kapitel för sig är planerna på att överföra universitetsanställda i alla kategorier från att vara offentligt anställda tjänstemän till att bli privatanställda arbetstagare enligt arbets-

avtalslagen. Denna linjedragning baserar sig återigen på det famösa regeringsbeslutet från november 2007 och återigen saknas alla utredningar och motiv. Inte heller i motiveringarna till lagutkastet har man brytt sig om att motivera varför man på denna punkt ser det nödvändigt att avvika från grundlagens utgångspunkt att offentlig makt (som ju professorer och lärare i ett universitet utan tvekan utövar) ska utövas under tjänsteansvar och inom ramen för särskilt inrättade tjänster. Eftersom regeringen redan "har beslutat" i frågan så förefaller den stå utanför all diskussion.

Inom universiteten har man skyndat sig att fatta beslut med sikte att genomföra nya förvaltningsmodeller anpassade till den kommande universitetslagen innan det slutliga lagförslaget ens publicerats eller avgetts till riksdagen. Helsingfors universitets konsistorium har redan i november 2008 slagit fast principerna för det nya ledningssystemet som ska införas efter det att den nya universitetslagen trätt i kraft. Helsingfors universitet är bara ett i raden av universitet som tävlar i att visa hur bra man redan på förhand anpassar sig till den nya regimen för att eventuellt kunna få bättre gehör för sina specialfrågor hos undervisningsministeriet.

När studentrevolten blossade för fullt framfördes många tankar om hur universitetsdemokratien skulle utformas. Ett av kraven var att universitets rektor skulle väljas enligt principen "en man, en röst". Många av förespråkarna ansåg att motsvarande demokrati däremot inte var tillämplig i frågor om vetenskaplig kompetens. Men valet av rektor enligt ovan nämnda princip skulle garantera universitetet en representant som åtnjöt hela universitetssamfundets – lärares, studenters och övrig personals – förtroende, åtminstone majoritetens förtroende. Tanken grundades sig inte bara på ett demokratiskt ideal utan också på att detta skulle understryka universitetsautonomin både utåt och inåt.

I förslaget till ny universitetslag går utvecklingen i rakt motsatt riktning. Rektorsvalet blir mindre autonomt styrt och en från universiteten utomstående person kan väljas. Frågorna är

legio men svaret på åtminstone några av dem verkar vara givet. Rektor ska vara en företagsledare som ska leda en koncern i en allt hårdare konkurrenssituation. Mycket av verksamheten vid universiteten och verksamhetens resultat är emellertid inte, och kan inte vara konkurrensutsatta på samma sätt som i ekonomiska företag. Den har inte samma tidsperspektiv och försäljningsvärdet mätt i pengar är ofta lågt även om samhällsnyttan på sikt är stor.

Det kanske mest intressanta avsnittet i förslaget till ny universitetslag återfinns i det som gäller målsättningarna för den nya lagen. Dessa genomsyras av tanken att konkurrenskraften måste öka och av den något lustiga EU-influerade formuleringen att universitetens autonomi måste ökas för att de ska vara mera konkurrenskraftiga. Man vill öka universitetens ekonomiska och administrativa autonomi för att därigenom stärka universitetens strategiska målsättning som förverkligas genom förnyelse av ledningsstrukturer och flexibla verksamhetsformer. Konklusionen är att starkare och självständigare universitet har förutsättningar för framgång även i internationell verksamhet.

I princip kan man hålla med om mycket, men skrivningarna ger nog ett intryck av retorik baserad på en ideologisk barlast snarare än på en väl genomtänkt analys att universitetens funktioner och de olika behov, förutsättningar och samhällsanknytningar som finns inom olika forskningsområden. Ideologiskt verkar den underliggande grundinställningen vara den att universiteten bör konkurrensutsättas snarare än stödas till samarbete. I slutändan går det kanske som för finansmarknaden – staten får komma in för att rädda universiteten.

Universitetsreformen som lagstiftningsprocess väcker försynta frågor. Blir det nånting kvar för riksdagen att besluta om när den ställs inför "fait accompli"? Är vi mer generellt på väg mot en helt ny beslutsmodell i landet Annorlunda? Och kommer nån i universitetsvärlden framöver att kunna säga "Slutet gott, allting gott"?

30.11.2008

Strävan till radikal självprövning

Litteratur bjuds i dag ut som ett kortlivat bruksföremål. Förläggarna anser sig sakna utrymme för lager där man kunde beställa klassiker, eller ens succéromaner med ett par år på nacken.

Den franska existentialisten Simone de Beauvoirs syn på en boks livscykel är en helt annan: hon betonar att en bok räcker ett helt människoliv. Enligt de Beauvoir är en roman inte en dagligvara med begränsad hållbarhet, en dikt är inte överflödigt lyx. Litteraturen är ett uttryck för tanken och som sådan en del av den mänskliga existensen. Om boken dör – som man nuförtiden så säkert förutspår – då dör enligt de Beauvoir också vi själva.

Vi försvinner visserligen inte som biologisk art, men vi går under som oberoende, fria var- elser.

Detta sker inte i en handvändning, utan till en början obemärkt. Först förlorar vi vår förmåga att göra vissa subtila distinktioner; ord och begrepp som tidigare varit lätta att hålla isär börjar smälta samman. "Självständig" börjar låta som "självsvåldig", och förväxlas i sin tur med "självisk" och "självupptagen". Vi kommer kanske att förlora hela begrepp; vi inser inte längre deras specifika karaktär eller hur de skiljer sig från andra begrepp. Till slut förlorar tanken sin struktur, världen faller sönder.

Vi uppmärksammar denna slags demens, när vi varseblir den som en fysisk sjukdom. Men reagerar vi ifall avtrubbningsen stiger fram ur våra egna handlingar och val?

Simone de Beauvoir hävdar att litteraturen har en oersättlig uppgift i människans liv eftersom den vidgar fältet för vad som kan sägas och tänkas. Litteraturen sätter våra talesätt och tankevanor på prov, tänjer på betydelserna i våra vardagliga fraser och pekar på nya uttrycksmöjligheter. Därför berikar allt litterärt arbete det mänskliga livet;

och å andra sidan undergräver en underskattad, utnyttjad och förintad litteratur våra livsmöjligheter. Därför bör vi inte fördöma bara bokbålen, utan också förlagshusens makuleringsiver.

Mänskligt vara

Simone de Beauvoir är bäst känd som författare till verket *Det andra könet* (*Le deuxième sexe*) – alltså som feminist och kvinnoforskare. När de Beauvoirs studie utkom 1949 fick den ett kluvet mottagande: å ena sidan sågs den som omoralisk, å andra sidan hyllades den som det kritiska tänkandets genombrott. Vatikanen satte upp den på sitt index över förbjudna böcker – vilket bara ökade försäljningen.

I *Det andra könet* hävdar de Beauvoir att vetenskap, konst och religion fortfarande sprider urgamla fördomar om könets karaktär och möjligheter. En kritisk undersökning måste därför riktas mot traditionens alla former. Genast i bokens början konstaterar de Beauvoir: "Genom att studera [sexualitetens] konkreta verklighet kan vi försöka frilägga dess betydelse: då kanske innebörden i ordet 'hona' kommer att klarna" (DAK 47).

Det andra könet arbetar med konkreta undersökningar av just det här slaget. Simone de Beauvoir reder ut hur termerna "hona" och "kvinna" används i biologin, psykologin och ekonomin samt i filosofiska och religiösa lärosystem. Målet är att visa, att ordet "kvinna" är lika diffust och öppet som ordet "människa". Beauvoir sammanfattar: "Faktum är att hon skulle bli rätt besvårad av att behöva bestämma sig för *vem* hon är, frågan innefattar inget svar. Men det beror inte på att den dolda sanningen skulle vara alltför flytande för att låta sig fångas, utan på att det inte finns någon sanning på detta [den mänskliga existensens] område." (DAK 311)

Människans natur, såväl kvinnans som mannens, är enligt de Beauvoirs existencialistiska uppfattning på ett grundläggande sätt obestämd. Det mänskliga varat är öppet, eftersom människan förhåller sig till framtiden på ett specifikt sätt. Hon reagerar inte enbart på de rådande omständigheterna och det som är tillhands, utan förbinder sig i all sin verksamhet till kommande situationer och möjliga händelser. Dessutom förmår människan avvika från det hon förbundit sig till, och på så sätt ge sitt liv en ny riktning. Enligt de Beauvoir är den här betoningen av framtidsperspektivet rent av en del av människans väsentliga natur: nuet bestäms ständigt utgående ifrån möjligheten att avvika. Människan kan alltid förändra sig själv, men å andra sidan kan hon i alla situationer också nöja sig med att vara den hon har blivit. En förändring innebär i allmänhet både en inre och yttre kamp, medan anpassning innebär att man riskerar sin mänsklighet. I bägge fallen svarar individen själv för sina livsval. Därför är kvinnan inte – inte desto mera än mannen – något färdigt definierat, utan ständigt på väg att bli något.

Kreativitet och ansvar

Simone de Beauvoir tvekade aldrig att betrakta sig som feminist, men kvinna kallade hon sig en smula motvilligt. Framför allt var hon författare och filosof.

Hon publicerade ett stort antal romaner och noveller, samt flera etiska och politiska studier. Den mest kända romanen, *Mandarinerna* (*Les mandarins*, 1954; sv.1992) beskriver kreativitetens och ansvars olösta paradox. Individens skapande kräver material och en inramning, som hon kan finna enbart i samhället och dess historia. Det mänskliga samfundet kan å sin sida förnyas bara i och med individernas kreativa handlingar. Paradoxen består i att relationen mellan individen och samfundet inte är enbart konstruktiv och ömsesidig, den är också destruktiv: individen kan bli tvungen att vända sig mot sitt samfund och ta avstånd från det, liksom samfundet kan välja att fängsla individen och förinta henne.

Även om de Beauvoir tror att individen med nödvändighet är tvungen att balansera mellan sitt samvete och samfundets krav, avvisar hon de förenklande motsättningar, som hävdar att människan tvingas välja att antingen förverkliga sig själv eller tjäna andra. I sina etiska verk *Pyrr-*

hus et Cinéas (1944) och *För en tvetydighetens moral* (*Pour une morale de l'ambiguïté*, 1947; sv.1992) visar de Beauvoir, att människan har flera olika möjligheter att förena individualitet och tillhörighet, skapande och universellt ansvar. Inget av alternativen är däremot smärtfritt; den som skapar nytt kommer alltid att möta sin samtids motstånd och förakt.

Essän ”Bör Sade brännas?” (*Faut-il bruler Sade?*, 1951–1952) beskriver den smärta och det våld denna konflikt genererar i den franske författaren markis de Sades liv och verk. Sade är känd för sin ohämmat frivola pornografi, men enligt de Beauvoir är markisen varken en galen perverser eller en stor upplysningsfilosof; utan snarare en omutlig, om än inkonsekvent skriftställare, som kämpade för att visa det som andra ville blunda för.

Markis de Sades skrifter ifrågasätter många av de principer, som fortfarande i dag styr våra handlingar och resonemang. Sade utmanar vår tids populäraste världsåskådningar: naturalismen, som ser människan som naturvarelse, och utilitarismen, som härleder det goda ur det nyttiga. Beauvoir godkänner varken de Sades slutsatser eller utgångspunkter, men hon hyllar den kompromisslöshet med vilken de Sade kräver att hans läsare undersöker sina nobla principers pinsamma konsekvenser.

Den amerikanska teoretikern Judith Butler framhåller i sin senaste artikel om de Beauvoirs tänkande att de Beauvoirs text om de Sade utgår ifrån tanken att självkänedom är människans bestämmande etiska skyldighet (2003). Butler pekar här ut vägen mot en riktig tolkning, men lämnar outrett hur de Beauvoir förstår denna etisk-filosofiska uppgift.

För de Beauvoir betyder självkänedom i ingen händelse självupptagenhet. Den är inte heller betjänt av att man registrerar sina tankar, kartlägger sina hemliga begär eller strävar efter nya upplevelser. Varken en tolkning av den egna erfarenheten eller en förståelse av andras handlingar leder till någon egentlig självförståelse. Den enda vägen till detta etiska mål är att studera och pröva människovarendets vedertagna gränser. Avsikten är att greppa jagets obestämbarhet och ta ansvar för hurdana människor vi själva är redo att bli.

Texten om de Sade öppnar ett perspektiv också på de Beauvoirs feministiska studier. Den röda

tråden i *Det andra könet* är inte ett politiskt krav på jämställdhet, utan en etisk-filosofisk idé om den mänskliga individens självkänedom. Beauvoir vidhåller att ett ärligt och konsekvent feministiskt tänkande vägleder oss till att ifrågasätta inte bara könshierarkin och de könsbundna värderingarna, utan också våra sedvanliga föreställningar om könsskillnaden och dess bas. I sista hand handlar det om vår egen kvinnlighet och/eller manlighet. Det räcker alltså inte att vi kräver samma rättigheter och skyldigheter för män och kvinnor – även om det naturligtvis också är nödvändigt. Vi måste dessutom minnas att, och våga fråga oss vad vi egentligen menar när vi benämner oss själva och varandra som ”kvinnor” och ”män”.

Beauvoir behandlar frågan redan i sin tidiga roman *L'Invitée* (1941). Färsk de Beauvoir-forskning har visat att Beauvoirs skönlitterära verk har stort filosofiskt värde, något som redan Maurice Merleau-Ponty pekade på i sitt arbete *Phénoménologie de la perception* och i essän ”Le roman et la métaphysique” (1945a: 36 ff, 1945b: 438, 1964: 113–114). Runtom i världen diskuterar unga de Beauvoir-forskare kvinnogestalternas etiska och ontologiska innebörd i *L'Invitée*: är Xavier Françaises alter ego, eller det okända X som all erfarenhet syftar på? Dagens forskning undersöker också hur de Beauvoirs etiska essäer förhåller sig till hennes feministiska argument, och till hennes mindre kända, men banbrytande verk *Ålderdomen* (*La vieillesse*, 1970; sv.1976), som skildrar olika sätt att leva sin ålderdom och olika sätt att gå sin egen död tillmötes.

På många håll i världen firas de Beauvoirs 100-årsjubileum i spännande tecken. I Finland är läget ett annat; året har förlöpt nästan obemärkt på landets kvinnoforskningscentra och filosofiska institutioner, liksom i bokhandlarna och på förlagen.

Av de kommande åren kan vi ändå vänta oss förbättring: i början av 2009 disputerar Ulrika Björk vid Filosofiska institutionen, Helsingfors universitet, med en avhandling om de Beauvoirs

subjektsuppfattning. Björk har utvecklat en ny-skapande, subjektstilosofiskt baserad tolkning av romanen *L'Invitée* och dess förhållande till *Det andra könet*. Samtidigt har tre unga filosofer, Erika Ruonakoski, Hanna Lukkari och Iina Koskinen, med stöd av förlaget Tammi, inlett ett jättearbete: en nyöversättning av *Det andra könet* till finska. Den gamla, förkortade och populariserade versionen kompletteras äntligen med en fullständig översättning, som baserar sig på originalets existentalistiska begreppsvärld. Motsvarande svenska och norska nyöversättningar utkom i början av 2000-talet. Förhoppningsvis kan vi fira Simone de Beauvoir på finska i början av 2010-talet.

Sara Heinämaa

Översättning: Trygve Söderling och Martina Reuter

Artikeln baserar sig delvis på Sara Heinämaas företal till boken *Onko Sade poltettava? ja muita esseitä*. WSOY, 2007.

Referenser

- Beauvoir, Simone de 1949: *Le deuxième sexe: I: Les faits et les mythes, II: L'expérience vécue*, Paris: Gallimard.
- Ny svensk övers. *Det andra könet*, övers. Adam Inczedy-Combos och Åsa Moberg tillsammans med Eva Gothlin, Stockholm: Norstedts, 2002.
- Ny norsk övers. *Der annet kjønn*, övers. Bente Christiansen, Oslo: Pax Forlag A/S, 2000.
- 1955 *Fait-il brûler Sade?* Paris: Gallimard. (även publ. som *Privilèges*)
- 1970 *La vieillesse*, Paris: Gallimard. Sv. övers. *Ålderdomen*, övers. Eva Alexanderson, Stockholm: AWE/Geber 1976
- Butler, Judith 2003: ”Beauvoir on Sade: Making sexuality into an ethic”, i Claudia Card (red.): *Cambridge Companion to Simone de Beauvoir*, Cambridge: Cambridge University Press, s.167–188.
- Merleau-Ponty, Maurice 1945: ”Le roman et la métaphysique”, i *Sens et non-sens*, Paris: Gallimard.
- 1945: *Phénoménologie de la perception*, Paris: Gallimard.
- 1964: *Le visible et l'invisible*, red. Claude Lefort, Paris: Gallimard.

Fortsättning på sid. 168

Existensens poetik

Allting förändras då en fenomenologisk eller existentiell filosofi, snarare än att förklara världen eller upptäcka dess "möjlighetsbetingelser", åtar sig uppgiften att formulera en erfarenhet av världen, en kontakt med världen som föregår varje tanke om världen.

(Merleau-Ponty, "Le roman et la métaphysique", 1945)

Poetiken, eller den teoretiska betraktelsen av diktkonsten, har rötter i antikens filosofi men har sedan dess återkommit i olika skepnader både inom filosofin och inom litteraturen. Simone de Beauvoirs reflektioner över sambandet mellan hennes filosofiska idéer och skönlitterära skrivande tillhör en tradition av fransk poetik som ofta formulerats av författarna själva, snarare än av litteraturteoretiker, och som har en filosofisk grundton, till skillnad från den språkliga vändning som poetiken tog i Frankrike på 1960-talet. Man återfinner de Beauvoirs poetik dels i särskilda essäer ägnade åt ämnet, dels i de mer reflekterande självbiografiska avsnitten, där hon ofta diskuterar sina romaners tillkomst. Mitt syfte i den här artikeln är att förmedla några av de tankar de Beauvoir uttrycker i sin poetik och visa hur de knyter an till centrala existensfilosofiska och fenomenologiska teman.

I *De bästa åren* (*La force de l'âge*, 1960), del två av självbiografin, kommenterar Simone de Beauvoir sitt författarskap och delar in sitt skrivande i två olika genrer: essäer och romaner. Dessa två uttryck, förklarar hon, representerar två skilda sätt att uppleva världen. Medan essäerna speglar hennes praktiska ställningstaganden och intellektuella uppfattningar, återger romanerna hennes förundran över den mänskliga tillvarons villkor. Tillvaron, anser hon, kan inte reduceras till idéer. Den kan däremot frambesvärjas genom ett imaginärt objekt, såsom det litterära verket.

Särskilt romanen, menar de Beauvoir, kan – till skillnad från den traditionella filosofins genrer – fånga tillvarons tillblivelse eller förändring, nyansrikedom och tvetydighet. Liksom de Beauvoirs självbiografiska verk aktualiserar romanerna på olika sätt den mänskliga tillvarons tvetydighet; erfarenheten av den gåtfulla föreningen av det enskilda och det allmänna, det tillfälliga och det nödvändiga, det subjektiva och det intersubjektiva (mellanmänskliga, objektiva), liksom av det tidsliga och det eviga.

Simone de Beauvoir delar den franska existensfilosofins ideal om en "engagerad litteratur". I ett populärt hållet svar på frågan vad existentialismen är, skriver hon att existentialismen bara är begriplig utifrån en filosofisk tradition, men på samma gång är något utöver ett rent teoretiskt företag ("Qu'est-ce que l'existentialisme?", *France-Amérique*, 29.6.1947). Den franska existensfilosofin vill vara en levande attityd gentemot den samtida politiska situation i vilken individen förtvivlat söker finna sig tillrätta i en värld där hon inte längre känner igen sig. de Beauvoirs eget engagemang som författare består dock inte främst i att dokumentera historiska händelser eller skapa fiktion som tar ställning till och föreskriver hur läsaren ska ta ställning i politiska situationer.

Vad som motiverar henne att skriva romaner är en önskan att levandegöra tillvaron genom att förmedla vad som är unikt i hennes egen erfarenhet, och på så sätt vidröra den mänskliga erfarenhetens allmängiltighet (*De bästa åren*, sid. 240f). Då hon skapar en intrig, förklarar de Beauvoir, utgår hon därför från en händelse som hon har erfarenhet av på ett personligt plan. Hennes uppgift som författare blir sedan att finna en form åt den personligt levda erfarenheten så att varje enskild läsare kan känna igen sig i

det litterära verket och därigenom kommunicera subjektivt med författarens subjektivitet. I en självbiografisk anmärkning blir det mer konkret vad de Beauvoir menar: "Detta var just vad jag önskade: att tränga så långt in i andra varelsers liv att människor får ett intryck av att det är sig själva de talar med när de hör min röst" (*De bästa åren*, sid. 609).

Precis som de existensfilosofiska begreppen tillvaro, tillblivelse och tvetydighet har idén om den subjektiva kommunikationen eller meddelelsen sin teoretiska upprinnelse hos den danske 1800-talstänkaren Søren Kierkegaard. Mot bakgrund av sin tolkning av kristendomen förstår Kierkegaard den mänskliga tillvaron som "det evigas tillblivelse i det tidsliga" och som sådan bestämd av en grundläggande paradox. Tillvarons paradox gör sig inte bara påmind i människans sätt att uppleva det eviga i det tidsliga, utan också i hennes försök att meddela denna enskilda erfarenhet till andra. Erfarenheten av tillvarons paradox kan nämligen inte uttryckas direkt, eller i objektiva termer, vilket genom att göra paradoxen fullständigt begriplig också skulle "förklara bort" själva subjektiviteten, utan måste förmedlas indirekt, på ett sätt som bevarar det unikt enskilda sättet att uppleva tillvaron. Kierkegaard använde sig som bekant själv av litterära genrer och stilgrepp, snarare än klassiska filosofiska, för att meddela sin filosofi om den mänskliga tillvaron eller existensen. Det är intressant att notera att de Beauvoir samtidigt antyder en etablerad tradition för den litterära filosofiska stilen i sina essäer om filosofi och litteratur. I "Littérature et métaphysique" (1946) hänvisar hon exempelvis inte bara till Kierkegaards skrifter, utan även till Platons dialoger som tidiga prov på "metafysisk litteratur".

Även om Simone de Beauvoir tidigt tog avstånd från kristendomen, och i allmänhet vänder sig mot religiösa dogmer i sina moralfilosofiska essäer, präglar Kierkegaards tänkande hennes förståelse av tillvarons tvetydighet och tillblivelse. Hans åtskillnad mellan den direkta och den indirekta kommunikationen ger dessutom en tolkningsram åt de Beauvoirs poetik.

Medan det centrala filosofiska problemet i debutromanen *Den inbjudna* (*L'Invitée*, 1943), till exempel, enligt de Beauvoir är den konkreta erfarenheten av självmedvetande hos andra, inför vilket det egna självmedvetandet måste ge upp

illusionen om att vara suveränt, uppstod det verkliga motivet till romanen ur en plågsam känslomässig händelse; hennes personliga erfarenhet av den triangelrelation hon etablerade med Jean-Paul Sartre och en av sina före detta studenter, Olga Kosakiewicz, på 1930-talet. Detta betyder dock inte att romanen ska läsas självbiografiskt.

Simone de Beauvoir reflekterar kring tillblivelsen av *Den inbjudna* i *De bästa åren*. Här betonar hon tanken att romanen, genom det konkreta, narrativa och imaginära gestaltandet av 'trion' – eller av romanfiguren Françoises subjektiva förvandlingar – ger en förståelse av dess allmängiltiga aspekter och förutsättningar i deras komplexitet. Till trions förutsättningar hör till exempel 'paret'. Som intrigerna i *Den inbjudna* visar består trion av de sammanflätade relationerna mellan ett antal par (Françoise-Pierre, Pierre-Xavière, Xavière-Françoise, Xavière-Gerbert), snarare än mellan enskilda individer. Genom att gestalta trion både ifrågasätter romanen parets naturlighet och undersöker dess gränser. I vad består det mänskliga parets enhet? Finns det olika typer av par? Finns det något som förenar parets olika variationer? Simone de Beauvoir föregriper här sin studie i *Det andra könet*, där hon särskilt diskuterar det heterosexuella parets villkor. Genom att förmedla en erfarenhet som engagerar läsaren känslomässigt innan hon eller han faller moraliska och teoretiska omdömen möjliggör litteraturen dessutom en mer omfattande kunskap än en abstrakt hållen text hade gjort.

I essän "Littérature et métaphysique" från 1946 reflekterar Simone de Beauvoir särskilt kring romanens filosofiska ställning. För den filosof som önskar ge ett uttryck åt den mänskliga tillvaron, skriver hon, handlar det inte om att beskriva tillvaron på ett abstrakt sätt, eller systematisera den i dess väsensmässiga karaktär, utan om att gestalta tillvarons filosofiska problem. Med andra ord är den existensfilosofiska författarens uppgift att framvisa tillvarons subjektiva, dramatiska och tvetydiga karaktär, eller att beskriva vad de Beauvoir kallar "den metafysiska erfarenheten" i dess singulära form. Samma motiv är centralt för de Beauvoirs föreställning om den metafysiska eller filosofiska romanen. Om beskrivningen av väsen är en fråga för filosofin i egentlig mening, är litteraturens uppgift att återuppväcka tillvarons födelse, förstådd som

den erfarenhet där tillvarons mening framträder i sin enskildhet, tidslighet och ursprunglighet. Romanförfattarens uppgift är att rekonstruera denna erfarenhet i fantasin, före varje intellektuellt klagörande.

I den levda erfarenheten är ett tings mening inte ett begrepp som är gripbart för det rena förståndet, menar de Beauvoir. Tingets mening är tinget som det framträder för oss i den totala relation vi upprätthåller med det, och som är känsla, handling och tanke. Medan teoretikern vill övertyga oss om de idéer tinget eller händelsen framkastat för honom, önskar romanförfattaren istället åstadkomma en berättelse som imiterar livets ogenomtränglighet. I sin poetik framställer de Beauvoir samtidigt vad man kunde kalla den metafysiska romanens paradox: romanen ska tillåta läsaren att i fantasin genomleva erfarenheter som är lika fullständiga och komplexa som verkliga erfarenheter, men läsaren erbjuds också att i fantasin överskrida den verkliga världens alltför snäva gränser. Romanen imiterar med andra ord verklighetens form, men pekar samtidigt mot det som är möjligt och inte (ännu) aktualiserat.

Genom att peka mot det möjliga och ännu inte aktualiserade eller levda påminner romanen ”seende” om den fenomenologiska filosofins särskilda seende, vilket Simone de Beauvoir själv påpekat. Liksom det fenomenologiska

seendet sätter den vardagliga eller ”naturliga inställningen” inom parentes, med syftet att beskriva själva erfarendets utmärkande drag, avbryter fiktionens imaginära inställning vårt vanemässiga sätt att uppfatta verkligheten. I båda fallen kan det verkliga därefter framträda i alla sina nyanser och tänkbara variationer.

Ulrika Björk

Referenser

Beauvoir, Simone de, 1943/2009, *Den inbjudna (L'Invitée)*, övers. Cecilia Franklin & Cecilia Skeppström. Stockholm: Norstedts (utkommer hösten 2009).

Beauvoir, Simone de, 1946, *Littérature et métaphysique. Les Temps Modernes*, vol. 1, no. 7, April, sid. 1153-1163.

Beauvoir, Simone de, 1947, ”Qu'est-ce que l'existentialisme?”, *France-Amérique*, 29.6.1947.

Beauvoir, Simone de, 1949/2002, *Det andra könet (Le deuxième sexe)*, övers. Adam Inczedy-Gombos & Åsa Moberg. Stockholm: Norstedts.

Beauvoir, Simone de, 1960/1984, *De bästa åren (La force de l'âge)*, övers. Anne-Marie Edéus. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Kierkegaard, Søren, 1846/2002, *Afsluttende uvidenskabelig efterkrift, S. Kierkegaards skrifter, Bind 7*. København: Fonden for Søren Kierkegaard Forskningscentret.

Merleau-Ponty, Maurice, 1945/1948, ”Le roman et la métaphysique”, *Sens et non-sens*. Paris: Gallimard, s. 51-81.

Michael Ondaatje om varat

Den lankesisk/kanadensiske författaren Michael Ondaatje (f. 1943) analyserar biografiska/självbiografiska erfarenheter och upplevelser; han utforskar således varat i sitt författarskap. Uttryck för känslor, tankefragment – ofta på figurativt språk – utvecklas här till medvetandeströmmar. Vidare, Ondaatjes texter leker med -ismer; i denna process spränger varat gränser mellan strömningar som definierar skeden. Eller snarare, flera sådana strömningar, som exempelvis realism/romantik/modernism/postmodernism, sammanflätas i Ondaatjes verk.

Ondaatjes senaste roman *Divisadero* (2007) föreligger nu i översättning till svenskan av Thomas Preis på Bonniers. Den bekräftar att nämnda strategi är hans signum. Ondaatjes röst sällar sig således till den ström av levnadsbeskrivningar som fokuserar på fenomen som tanke, känsla och minne. I en tid som hyllar behärskad rationalitet kan sådana texter vara befriande. En manlig författare som mediterar över varat på ett känsligt språk väcker dessutom ofta sympatier; känslolivet kräver sin plats. Men narcissismen kan verka uttröttande, även om all verksamhet, inklusive skrivandet, speglar upplevelser som ytterst bottnar i ett jag.

Ondaatje debuterade med *The Dainty Monsters* (1967). Sedan dess har han producerat ytterligare ett tiotal diktsamlingar, fem romaner och ett antal prosatexter, memoarer och biografier. Dessutom har han verkat som redaktör för den litterära tidskriften *Brick*, och varit verksam som akademiker och arrangör av litterära samtal vid Glendon College, York universitet i Toronto, samt engagerat sig i film och fotografi. Detaljerna utkristalliseras i hans författargärning genom nämnda mångfasetterade, om än profilerade, produktion. Profilen framträder i prioriteringen av frågor om varat i sanning samt saga.

Romanen *Den engelske patienten* (1992) inledde Ondaatjes karriär med ett delat Bookerpris. En svårt skadad greve László Almásy minns upplevelser under andra världskriget, särskilt en utomäktenskaplig kärleksrelation med Katharine Clifton, i den romanen. Nio Oscars-statyetter för filmen med samma namn, regisserad av Anthony Minghella år 1996, lade grunden för bilden av författaren som en megastjärna.

Sedan dess har Ondaatjes produktion vilat på sina lagrar, om än diktsamlingen *Handwriting* (1998) gav prov på en fascinerande djupdykning i livet på Ceylon/Sri Lanka. Hans produktion är icke desto mindre nyskapande och experimentell, eftersom den rör sig mellan text och bild, med den kreativa frihet som undgår etiketter. Fragment, bilder, älskande, djur, ärr, minnen och längtan är nyckelord i hans verk som ofta länkar romantiska och modernistiska drag till samtiden. Hans mångfald involverar således även den postmodernism som, exempelvis, Linda Hutcheon vid Toronto universitet pekade på i hans tidiga författarskap. I *The Oxford Companion to Canadian Literature* (1983) skrev hon att "Ondaatje är fascinerad av gränser". Vidare konstaterade hon i sin studie *The Canadian Postmodern: A Study of Contemporary English-Canadian Fiction* (1988) att Ondaatjes texter leker med begränsningar och avgränsningar. Fotografiet utgör en extra dimension i den leken, som tidigt belystes i Lorraine Yorks "*The Other Side of Dailiness*": *Photography in the Works of Alice Munro, Timothy Findley, Michael Ondaatje and Margaret Laurence* (1988).

Han har vinnlagt sig om att inte upprepa sig, men jag ser ständigt tydliga ekon från tidigare verk i Ondaatjes senare produktion. Inte sällan återkommer ett tema i hans författarskap: någons barndom inbegriper en dramatisk händelse;

man/kvinna möter kvinna/man; en katastrof inträffar med ofrivillig skilsmässa som följd; livet på skilda håll skapar abstinens; minnena och ären från förluster gör sig gällande i minnesfragment. En postmodern yta krackelerar, inte minst när en romantisk, poetisk längtan efter någon/t älskad/t löper genom verket.

Nämnda scenario genomsyrar även Ondaatjes senaste roman *Divisadero*, som till tematiken delvis påminner mig om *Den engelske patienten*; älskande par utvecklar en passion tills en våldsam händelse avgör deras öden. Hans senaste roman presenterar ett sådant händelseförlopp i efterdyningarna av att Annas far misshandlat Anna och Coop under en kärleksakt.

Resten av *Divisadero* bjuder på olika aspekter av liv och återblickar som huvudpersonerna bearbetar. Exempelvis, smärtan som har förorsakats av den våldsamma fadern och förlusten av en älskad partner ger minnesbilder som förvandlas till smärtsamma skärvor eller pusselbitar som obönhörligen återkallas av det pulserande varat.

Läsaren får följa Coop som udda pokerspelare i Kalifornien och hur en käresta vid namn Bridget blir hans nya partner, om än i ytlig mening. Ur Coops perspektiv sett är det bra att hon är drogmissbrukare – på så vis kan hon aldrig förläsa sig så djupt att hon sätter honom främst. Hans engagemang för en partner har således begränsats. Anna, å sin sida, verkar som litteraturforskare i Frankrike. Hennes forskningsobjekt är den franske författaren Lucien Segura, som behandlade första världskrigets fasor. Det är dock främst författarens biografi som intresserar Anna, eftersom den påminner om hennes eget liv.

Annas fars handlingar har således livsavgörande konsekvenser för de älskande. Visserligen möter de nya partners, men smärtan kvarstår som en underström i Annas och Coops liv. Ondaatje citerar Vladimir Nabokov i *Divisadero*:

”det som räknas är att läsa om något på nytt” därför att vi lever med de minnen från barndomen som samlas och ekar genom våra liv, liksom fragment av glas i ett kalejdoskop återkommer i nya former och blir refränger eller rim i en enda monolog. Vi lever ständigt i återkomsten av våra egna historier”. Detta citat sammanbinder som en röd tråd temat i romanen, och även Ondaatjes författarskap till dags dato.

I *Divisadero* får huvudpersonerna forma sina vuxna liv åtskilda och leva med de sår som de åsamkats av en förälder. Här finns ytterligare en nyckel till Ondaatjes författarskap; en komplicerad fadersrelation. Vad gäller den egna bakgrunden kan hans familj visserligen i generell mening betraktas som välmående med läkare, präster och jurister. Dock, relationen till fadern, Mervyn – som ledde arbetet vid en te- och gummiplantage – präglas av ett livsavgörande sår; sonen var tolv år gammal när fadern dog efter en destruktiv dipsomani år 1955. Sonens *Running in the Family* (1982) är en självbiografisk blandning av sanning och saga; författarens uppgörelse med minnen från barndomen. Här finns en komisk, lättsam yta med en envist angelägen tragisk underton.

En vilsen sorg leder till ett sökande också i *Divisadero*, som bjuder på ett kalejdoskop av saknad. Ondaatjes senaste roman avslutar med ord om hur minnet öppnar dörrar till det förgångna. Försök att närma sig sanningen om förlusten leder till att berättaren förlorar fotfästet, men från den punkten kan frigörelsen börja. Det gäller således att bearbeta det förgångna och hålla fast vid ett ”sista, poröst ljus” mot framtiden. I *Divisadero* är fåglarna vägvisare – i bildlig mening – till det ljuset. Läsaren får utröna vad det kan reflektera.

Birgitta Fröjdendahl

Michael Ondaatje: *Divisadero*: Annas bok. Bonniers, 2008.

Stadibönskir och -kunder, Klasskamrater

Livet är en resa. Somliga gör klassresor. Själv gör jag en spårvagnsresa, som med 3 B och 3 T. Bort och tillbaka. När man är över 70 reser man mest tillbaka. Tillbaka till sin barndom.

En av mina viktigaste spårvagnar var KB, Kuloosaari-Brändö. För den var Blåbärslandet en viktig hållplats, eller haltpunkt som sämre folk kallade det.

KB transporterade mig mellan min barndoms två viktigaste miljöer. De var Hertonäs koloniträdgård och Rödbergen. I Hertonäs bodde finskatalande sämre folk. På Bangatan 23 bodde svenskatalande sämre folk.

I vårt hus på "Banan" var alla svenskspråkiga, men bara Granholmskan ansåg sig själv vara bättre folk. Hon tyckte att det var helt bortkastat att lönnforsens pojkar gick i läroverk. "Piga" skrek hon en gång åt min mamma". "Svinpiga kan du vara själv", skrek mamma tillbaka.

I dag bor det bara en svenskspråkig på Bangatan 23. Jag vet det för han satt en gång bredvid mig i bussen och berättade att han hade läst min bok *Svenska talande sämre folk*.

Mellan Hertonäs och Rödbergen passerade jag Brändö. Där bodde svenska talande bättre folk. I en av deras villor bjöd en ödeskamrat från villorkurserna mig på mitt livs första kräfta. Den stal han från sin pappa som gick omkring i seglarmössa. Han var inte min klasskamrat.

På fyrtitalet brukade min mamma ta KB till salutorget för att sälja bär och äppel från vår kolonilott. På väg hem från torget mötte vi en gång en elegant herre med spanskt rör och halmhatt. Min mamma stannade och neg.

– Varför neg du, mamma, frågade jag.

– Det var Mannerheim, sade hon. För honom niger man alltid.

Koloniträdgårdarna grundades för att ge mindre bemedlade stadsbor en chans till sommar-

vistelse. Det var ordentligt folk. De arrangerade med frivilliga krafter keväťjuhla, kesäjuhla och elojuhla, idrottstävlingar och mycket annat.

Sådan var efterkrigsandan. Helt annan än dagens, som styrs av girighet och fåfänga.

Det var när vi skulle ta magistern i simning vi kom till Blåbärslandet. Alla andra prov klarades vid vår simstrand höger om den nuvarande österleden. Bara hoppet från fem meter gjordes från Blåbärslandets trampolin.

Själv vågade jag hoppa först många år senare.

Vår granne Nyberg eller "Nypperi" skulle uppträda med sång på festerna. Han började öva tidigt på dagen, med hjälp av en flaska pöytäviina. "Tyttöni, tyttöni mun" sjöng han allt grumligare tills han somnade långt före festen började.

Andra söp mindre. Man jobbade med att bygga upp landet efter kriget.

Först senare har jag kommit ihåg att det fanns en ännu lägre samhällsklass nära intill. Den bodde på Stenudden, i enklare hus. Där tränade Ponnarit futis. Jag mindes det när jag läste Kjell Westös *Där vi en gång gått*.

I skolan brukar man känna dem som går på de högre klasserna, men inte lägreklassisterna. I samhället är det lika. De högre klasserna ser inte de lägre, eller vill inte se dem.

Jag har kritiserats för ett överdrivet klassmedvetande i mina böcker. Gärna skulle jag se att klassgränserna hade suddats ut, men det stämmer inte.

Stick er någon gång in i Stockmanns delikatessbutik, i centrum eller Hagalund. Där ser ni fallskärmsjägarna, 28-procentarna, dagens rentiärer som gör pengar på pengar. De som lever fett på kapitalinkomster och smiter från inkomstskatten.

Far sedan till Lidl i Böle, som hette "Fredikan" när jag bodde där de första åren av mitt liv.

Där ser ni dem som har hoppat av sin livsresa utan fallskärm, människor som lever på utkomststöd.

Bredvid Lidl finns Alko, stadens enda spritbutik som har portsare – Friba (Ralf Friberg) vet för vi har varit där tillsammans. Där kan de som lever på att samla tomflaskor lämna in både Lidl och Alkos buteljer i samma apparat.

Kom sedan och säg att det inte görs något för att göra livet lättare för de utslagna!

Nej, klasskillnaderna finns och de bara ökar, precis som alltid när samhället förändras kraftigt. Dickens berättade om det, och Victor Hugo, för över hundrafemtio år sedan. Det ledde till att organisationer som Helsingfors arbetareförening grundades.

I dag finns det en ny beställning på insatser för samhällets olycksbarn. Min första klass i "Revan" finns dokumenterad i läroverkets matrikel. Det låter som den gamla kortleken "Lustiga familjen". Bland de 40 elevernas föräldrar hittar vi titlar som frisör, kontrollör, förtullare, lanthus hållare, postiljon, flera chaufförer, kontorister och sjömän, fyra gårdskarlar, några lagerarbetare och fler affärsbiträden.

Bara en handfull av de fyrtio rövarena hade akademiskt skolade föräldrar. Efter mellanskolan utökades de med akademikerbarn som fått sparken från Norsen och måste pressas upp till studentmössan.

Ändå hörde min klass till de utvalda som inte behövde fortsätta i "folkis". De kom från Berg-häll, Sörnäs, Vallgård och Sibbo. När Leif Höck-erstedt utförde lingvistiska fältstudier bland dem fick han frågan: "Varför intervjuar ni inte de riktiga finlandssvenskarna?" Nu finns inte så många kvar av mina klasskamrater, men med glädjande många har jag fått kontakt. Också om de har tunnats ut som samhällsklass har de rätt till sin historia, och det är därför jag har velat berätta den.

Mitt närmaste resällskap på mitt livs resa har varit min hustru Pearl. Men hon har inte åkt spårvagn, utan subway. Närmare bestämt the A-train, som går från Bronx till Manhattan.

Pearls pappa kom från Cypern mitt under depressionen, när arbetslösheten i USA var 40 procent. Han började med att skala potatis, steg i graderna och hjälpte till med att organisera restaurangfacket.

En gång tappade han sin pånbok. En bekant

polis som återlämnade den sade åt honom: "Det är kanske bäst att du inte bär din kommunistiska partibok med dig i plåmssan".

Det känns skönt att ha fått göra sin livsresa tillsammans med en klasskamrat.

Min svärfar var antikapitalist. Han lånade pengar åt landsmän fast han visste att han aldrig skulle få dem tillbaka. I dag kräver amerikanska banker som har gett dåliga krediter att skattebetalarna skall lösa ut dem. Beloppen är så stora att taket för USA:s statsskuld måste höjas med 800 miljarder dollar till 10,6 biljoner. Det är pengar, det.

I mina ögon var Pavlos Evangelides bättre folk, och bankirerna sämre folk.

Finansminister Jyrki Katainen ser inte bristen på rättvisa i att man betalar bara 28 procent i skatt när man gör pengar på pengar, men upp till dubbelt mera när man gör pengar på arbete. Men när någon inte själv begriper skillnaden mellan rätt och fel går den inte att förklara. Vi börjar alla vår livsresa på samma sätt, lika nakna som Adam och Eva. När de hade ätit av kunskapens träd började de klä på sig.

Det finns många medhjälpare, lika ivriga som skraddarna som lurade på kejsaren hans nya kläder. Men i dag har brandmakarna, marknadsförarna och medierna ersatt skojarerna.

Också själen måste kläs på. Dess nakenhet skyls av skolbetyg, diplom och examina som bevis på vår duglighet. De andliga och kroppsliga kläderna förenas ibland i studentmössan och den akademiska fracken.

Uniformer av ett slag eller annat används för att stötta vår självkänsla. I värsta fall använder vi hela vårt liv för att klä oss i en skinande vit rustning, ett pansar som både håller oss uppräta och skyddar oss för avslöjande inblickar. Men det är ett pansar som kan bli vår grav.

Det kommer en dag när vi måste klä av oss kostymen. Vi kastar av oss vår yrkesroll, allra snabbast idrottsstjärnorna. Men många skaffar sig titlar för att visa att de också i ålderdomen "är någonting".

Det här kan urarta i en klassnarcissism, som när man förr i världen satte ut sina titlar på gravstenen. Det berättas att Narcissus speglade sig i vattnet ännu när Karon rodde honom över floden Styx, men det var också sista gången.

Den sista kulissen för en människa som inte lyckas i livet är hans förnäma klass, eller ännu värre, hans överlägsna ras. Själv har jag försökt

Den problematiska gränsen från Systerbäck till Schengen

Trots mänsklighetens alla lagtekniska framsteg tillhör *gränsen* ett av de mest känsliga begreppen. När nationer överskrider sina gränser uppstår en djup politisk eller väpnad kris.

Tematiken syns evig därför att en klar, erkänd gräns helst accepterad av det internationella samfundet är ett av kännetecknen för en suverän stat. Förmågan att behärska statens territorium och styra landet är andra kännetecknen. Därför är det i ett längre perspektiv djupt oroande att Ryssland och Estland inte har kunnat enas om en gemensam gränsdragning. EU uppvisar därför en principiellt sårbar flank. Detsamma gör Nato där Estland också är medlem.

Gränsen var det överlägset mest problematiska elementet i statskonstruktionen Tyska Demokratiska Republiken (DDR). Dilemmat accentuerades av att det talades tyska på bägge sidor av muren. DDR höll på att förblöda av den ständiga republikflykten.

Relationen mellan USA och Mexico är i dag ett akut exempel på en nitiskt upprätthållen välfärdsgräns. En annan gräns mellan opulens och fattigdom – ehuru knuten till Medelhavets kuster – går mellan Nordafrika och europeiska hamnar. Europeiska unionens Schengen-område är en pass- och visumgräns av stor förtret för Ryssland och den igen aktuella Kaliningrad-fickan i

klä av mig under den sista delen av min livsresa. Den har inte varit någon klassresa. Det är ett uttryck som pekar finger åt dem som inte har den rätta bakgrunden. Men man kan aldrig ta klassen ur pojken också om man kan ta pojken ur klassen. Dessutom är överklassen inbilsk när den tror att alla vill bli som den.

För mig har livet varit en transportsträcka där jag ibland har fått åka i första klass, som med de fina brändöborna i spårvagnen KB mellan Hertonäs och Rödbergen.

När min prostata tvingar mig att stiga av spårvagnen för att gå på toaletten gör jag det vid svenska puben, Tölö universitet vid Mannerheimvägen.

Däremot hör jag inte till Svenska Klubben, där man firar jämna medlemsår med smokingfester. Inte heller hör jag till Börsklubben, där företagen betalar medlemmarnas höga avgifter och klubbmästaren lånar slips och kavaj för medlemmar

som har glömt uniformen hemma.

I stället hör jag till Handelsgillet, där jag har många klasskamrater från Revan, Andra svenska och Ågeli. Och jag hör till Sörnäs Arbetets Vänner, som i danshaket Annan Vennu sammanförde mycket svenska talande sämre folk. Ni har kanske nu börjat förstå att jag med sämre folk egentligen menar bättre folk, och tvärtom.

När jag var ung spelade jag basketboll i Sörnäisten NMKY, som tack vare sin kantighet kallades för Sörnäs Caterpillars. I dag spelar jag i den ärorika AIF-föreningen Helsingin Kisa-Toverit. Vi fick i år FM-silver bland fyra delta-gande lag i klassen över sjuttio år.

Om jag har gjort en klassresa så har det bara varit en transportsträcka. Bort och tillbaka.

Per-Erik Lönnfors

Artikeln har hållits som ett tal på Helsingfors Svenska Arbetarförening i anledning av en klassträff.

unionens nordöstra hörn.

Tidens brutalitet avspeglas i den höga betongmuren mellan Israel och Palestina.

Den 38:e breddgraden skiljer Nord- och Sydkorea. Den gränsens fall skulle signalera en global kris, värre än om Kina skulle invadera Taiwan.

Lauri Törhödens (regi) och Jörn Donners (producent) film "Gränsen 1918" är både välgjord och tankeväckande. Den kommer att snabbt bli en klassiker och därmed på lång sikt hålla producenten skadeslös. Filmen kom ungefär samtidigt som Max Engmans monumentala arbete *Raja, Karjalan kannas 1918 – 1920* gavs ut på finska (WSOY). Här diskuteras hur gränsen mellan det forna ryska imperiet och det tidigare storfurstendömet drevs igenom på fältet.

Filmens dagskritik tog enbart sikte på dess estetiska och dramatiska kvaliteter. Ändå förmedlar "Gränsen 1918" en redan glömd historisk kunskap. Åtskiljandet av Rådsunionen och Finland var i det praktiska livet ingen enkel process. Finland måste med alla medel hävda gränsens existens och okränkbarhet i synnerhet för ryska flyktingar, smugglare och gulaschbaroner från S:t Petersburg. Många gav sig ut för att vara finländare. Gränsförsvaret var svårt av många skäl. Våld måste tillgripas, lika mycket mot "de goda ryssarna" som soldatesken på andra sidan. Man minns den humane läkaren dr Perret, som

omkom i dramats virvlar, där hustrun sannolikt tog sig lagligt över gränsen. Härstammar dagens Perrets i Helsingfors från samma familj?

Ett fångläger grundades på den finska sidan av gränsen, något år efter engelsmännens koncentrationsläger i Boerkriget, men före Dachau (1933).

Det faller sig heller inte svårt att dra en parallell mellan det starka hävdandet av gränsen vid Systerbäck med den ensidighet och avvisande attityd, som i dag präglar Västlandsfinlands handlande i flyktingfrågan.

"Gränsen 1918" uppvisar också ett bildspråk, som lockar till moderna paralleller. De nakna kvinnliga fångarna som i "Gränsen 1918" rusar ut ur sitt brinnande härbärke kan förliknas med bilder av den nakna flickan i *My Lai* eller de avklädda judinnorna i Auschwitz.

Ett ytterligare motsatspar finns inbyggt i filmen. Löjtnanten och sedermera kaptenen Munck företräder den finlandssvenska jägargenerationen. En blivande akademiker med vårdat svenskt språk, säkert fallenhet för goda tyska, och med i praktiken högerextremistiska åsikter (minns jag rätt här?) allt kombinerat med dyrkan av Mannerheim. Motsatsen är löjtnant Suutari, en satt, bondsk men slug typ. Om Suutari hade blivit general, hade han nog till pricken liknat general Aksel Fredrik Airo!

Ralf Friberg

Förlåt, kära K., men du har låtit dig hjärntvättas

*Och allihop är vi skrämda råttor
som girigt knaprar i livsens bod,
och allihop är vi undermåttor
och ärligt värda en syndaflod.*

— Nils Ferlin

Kära K.,
igår (27.10.2008) hade några äldre konstnärer som du själv och en del andra artister (ganska många faktiskt) en annons i *Hufvudstadsbladet* (liksom även i *Helsingin Sanomat*) där ni krävde att beslutsfattarna i Finland ska ”stöda EU-kommissionens förslag om en förlängning av skyddstiden för inspelningar”.

Enligt vad ni påstår skulle det vara ”livsviktigt för våra finländska artister” att den nuvarande skyddstiden på 50 år förlängs till 95 år!

Förlåt, kära K., men du har låtit dig hjärntvättas. Du är tydligen omedveten om att du springer i storkapitalets ärende. Er annons är ju bara ett led i en centralt planerad affärsstrategi, som medvetandeindustrins lobbare i Bryssel har genomdrivit via EU-kommissionen. Jag läser just idag i *Le monde diplomatique* – kvalitetstidskriften, som förresten nyligen har börjar utkomma på svenska; rekommenderas! – att copyrightindustrin håller på att införa samma förtryck av konsumenterna och internetanvändarna också i Frankrike. Man har rentav lyckats få regeringen att inrätta *la Haute Autorité pour la diffusion des œuvres et la protection des droits sur Internet* (*Hadopi*). Hadopi ska få rätt att stänga upp till 1000 internetförbindelser per dag ifall innehavarna av kopieringsrätten så kräver.¹

Det är inget ovanligt i det. EU-kommissionen ställer ju villigt upp på allt som finanskapitalisterna, krigsindustrin och atomkraftsbolagen önskar. Ja, och så på medvetandeindustrins önsningar, förstås.

Undrar förresten vad Hans Magnus Enzensberger tänker idag; han börjar väl närma sig de nitio? Det var, som du minns, Enzensberger som lancerade begreppet *medvetandeindustri* någon gång på 1960-talet. Kanske också han har låtit sig omvändas till copyrightfanatiker, vem vet.

Enligt min mening beskriver i alla fall ordet *medvetandeindustri* fortfarande, ja bättre än någonsin, vår kulturella belägenhet. Det uttrycker, för det första, att vår kultur är genomkommerialiserad; för det andra, att vi i stor utsträckning låter våra medvetanden (och sålunda våra beteenden) styras av dem, som dagens storföretag i mediabranschen (som vanligen är integrerad med krigsindustrin; så t ex i USA och Frankrike) avlönar för precis det ändamålet, dvs reklamfolket, lobbarna, de köpta journalisterna, politiker-na, musikerna (bl.a. Bono) och konstnärerna.

Kära K., hur mycket jag än motsätter mig din och de andra artisternas annons (som ni kanske rentav själva har betalt — om så är fallet har industrin lyckats göra ännu ett genidrag!), så älskar jag ju flera av dina sånger. Jag har också själv försökt sjunga och spela några av dem, och det tänker jag fortsätta med. Ja, när jag träffar mina barnbarn nästa gång, så ska ja sjunga dem, för jag hoppas faktiskt att dina sånger ska leva vidare, inte minst för att de handlar om kärlek, rättvisa och fred. Och när min gamla vän snart fyller 70, då ska jag försöka sjunga för honom några dikter av författaren L., som du har tonsatt.

Men egentligen borde du med flera (vi, alla) kräva, att copyrightterminerna förkortas. Det är uteslutande medvetandeindustrins *shareholders* (som hoppas få utdelning på bolagens vinster), som har intresse av deras förlängning. Det här gäller såväl musik (noter, inspelningar) som film, bildkonst och litteratur. Och det handlar i högsta

grad om *biblioteket*. Biblioteket är den samhälls-
leliga institution, som bör ”äga” vår kultur, i den
mån vi i detta fall överhuvudtaget bör tala om
äga i en liknande mening, som då vi talar om
att äga ett hus eller en cykel. I ekonomisk bemär-
kelse innebär att ”äga” andliga, icke-materiella
ting såsom musikaliska verk och inspelningar,
detsamma som att inneha rätten att kopiera dem
för att sälja kopiorna, någonting som ju idag lå-
ter sig göras digitalt och över internet.

Jag ska återkomma till frågan om förlängning
av kopieringsrättens termin (den s.k. skyddstid-
den). Låt mig här ställa frågan: vem ska få ko-
pieringsrätten efter terminens slut? Jag undrar
om du inte håller med mig i min åsikt på den
punkten.

Jag anser nämligen, att *kopieringsrätten* (co-
pyright) automatiskt bör övergå till *biblioteket*.

*

Eftersom det redan har gått ett bra tag sedan
du, kulturarbetaren K., och jag passerade fem-
tioårsstrecket(!) så känns det litet underligt att
behöva påpeka det, men i alla fall: i detta så kall-
ade informationssamhälle är det hemskt viktigt
att utveckla det allmänna folkbiblioteket. Det är
biblioteket och ingen annan som i längden bör
vara informationens rättmätiga ägare, d.v.s. i
ordets ekonomiska mening. Biblioteket är som
känt *mänsklighetens minne*. Det är med andra
ord bibliotekarierna som bör ha till uppgift att
bevara, organisera, presentera och leverera allt
det som vi med ett samlande begrepp kallar för
information. Men, *nota bene*, de rövarkapitalis-
ter som styr vår värld idag, vill ha sönder bib-
lioteket. I deras medvetandeindustri är nämligen
biblioteket en anomali, som hotar *deras ägan-
derätt* till informationen, kulturen och kunskap-
en. Och nu vill de alltså än en gång förlänga *sin
kopieringsrätt* för att behålla *sin* juridiska och
ekonomiska äganderätt.

Under 1990-talet lyckades de multinationella
bolagen, inte minst inom områdena media, in-
formation och affärsmässigt lönande vetenskap-
lig forskning med hjälp av sina regeringshant-
langare genomföra en stor kupp. Det var då de
bildade Världshandelsorganisationen WTO, vars
främsta, nyliberala principer är följande:

- *alla tjänster*, inklusive skola, hälsovård, kul-
tur och bibliotek bör ”liberaliseras” d.v.s. priva-
tiseras; detta står i klartext i GATS-avtalet (Ge-

neral Agreement on Trade in Services);

- i längden bör *all andlig egendom* (intellec-
tual property) bli en handelsvara, som kan säl-
jas och köpas för pengar. Detta är i klartext vad
som stipuleras i TRIPS-avtalet (Agreement on
Trade-Related Aspects of Intellectual Property
Rights).

När jag påpekar att du, kära K., har låtit dig
hjärntvättas, så utgår jag ifrån att dessa nya pseu-
dogrundlagar för handel och kommunikation,
inklusive människornas andliga, immateriella
(språkliga, musikaliska, litterära o.s.v.) kommu-
nikation, har slagit rot i ditt tänkande. Du har
inte förmått genomskåda dem, inte ens nu, när
det nyliberala korthuset rasar. Måhända tycker
du nu att jag inte håller mig till saken; er annons
gällde ju bara den s.k. skyddstiden för musika-
liska inspelningar, invänder du kanske?

Då svarar jag: er annons är bara det senaste
och inte alls speciellt ”livsviktiga” uttrycket för
en mycket allmän trend. Det är också ett av de
fånigaste uttrycken på länge. Ja, de som närmast
representerar folken i EU, d.v.s. europaparla-
mentets ledamöter, har ju också med stor majori-
tet röstat emot det där speciella förlängnings-
direktivet.² De europeiska bibliotekens egen
lobbybyrå (de har gudskelov också en sådan!),
som heter EBLIDA, har också med bestämdhet
motsatt sig ifrågavarande direktiv.³

Att du med flera har låtit er luras till att stöda
detta direktiv, som jag skulle vilja kalla prilligt,
ifall det inte samtidigt vore ett farligt prejudikat
för liknande, ytterligare begränsningar av in-
formations- och yttrandefriheten (t.ex. försöker
de största bok- och tidskriftsförlagen i världen
genomdriva motsvarande förlängningar av ko-
pieringsrätten till böcker och tidskriftsartiklar),
beror inte minst på en ständigt återkommande
sammanblandning av kopieringsrätt och *upphovs-
rätt*.

Upphovsrätten (fr. *droit d’auteur*; ty. *Urhe-
berrecht*; eng. *author’s right*) är bunden till en
person, eller till en skapande ensemble, och kan
inte överföras eller säljas. Den är en *moralisk* i
motsats till ekonomisk rätt. Och den rätten skiter
medvetandeindustrin blankt i.

Du ska alltså inte vänta dig att innehavaren av
din förlängda sälj- och köpbara kopieringsrätt
kommer att respektera, att det är du, kära K. som
har skapat dina verk eller spelat in en skiva där
dina verk framförs. Din upphovsrätt kan näm-

ligen i längden bli ett hinder för medvetandehandelsindustrins profitjakt. Till din upphovsrätt hör ju inte bara rätten att bli ihågkommen som verkets skapare, utan också rätten att bevara ditt verks integritet, dess konstnärliga helhet. Men som du naturligtvis av lång erfarenhet är väl medveten om, är det inte alltid lönsamt (i pengar räknat) att bevara sin egen, eller sitt eget verks integritet.

Ja, människorna har ju också lått sig intalas att deras nationer måste "försvara" sig med atombomber. EU:s höga militära tjänsteman, herr Robert Cooper, har t o m nyligen yttrat att "vi" (d.v.s. EU) kanske måste vara de första att använda kärnvapen mot "våra" (d.v.s. EU:s) fiender.⁴ Så varför skulle inte finländska kompositörer, musiker och rocksångare (obs. jag är också en gammal rockare!) kunna fås att tro att medvetandehandelsindustrins urfåniga direktiv är "livsviktigt"?

Broder, nu ska jag sluta klandra dig, som vilse vandrar. Om inte Gud förlåter oss somliga rader, så ska åtminstone jag göra det. Världen krisar. Se upp för syndafloden!

Förkorta kopieringsrättens terminer! Stöd och utveckla biblioteken och internet så att alla konstnärliga verk och inspelningar garanterat förblir tillgängliga och presenterade i bästa möjliga, integrala skick. Se till att internet utvecklas till hela mänsklighetens bibliotek, vilket det re-

dan i någon mån börjar likna. Men biblioteket ska inte vara reklamfinansierat, som Google! När kapitalismens finanser kraschar, då kraschar även reklamfinansieringen. Inför en allmän skatt på finanstransaktioner; använd inkomsten till att stöda offentliga tjänster, inte minst biblioteket. Kräv nukleär nedrustning av Europa. *Det* är livsviktigt.

Mikael Böök

¹ "Loi 'Création et Internet' – Répression des internautes ou rémunération des artistes?", *Le monde diplomatique* 27.10.2008 (<http://www.monde-diplomatique.fr/car-net/2008-10-27-Hadopi>).

² I Europaparlamentets omröstning den 24 september 2008 ville 88% av ledamöterna lägga till en klausul, enligt vilken ingen begränsning av informations- och yttrandefriheten får göras utan tillstånd av rättsmyndigheterna.

³ "The EBLIDA Expert Group on Information Law (EGIL) has this week [juni 2008 -mb]written to five European Commissioners, saying that we strongly disagree with Internal Market Services Commissioner Charlie McCreevy's proposals to extend the term of copyright protection in sound recordings (and performances in them)from the current 50 years to 95 years." Cit. enl. meddelande på EBLIDAs epostlista.

⁴ "Maybe we are going to use nuclear weapons before anyone else, but I'd be wary of saying it out loud", sade Robert Cooper till *The Guardian* i januari (<http://www.guardian.co.uk/world/2008/jan/22/nato.nuclear>). Jfr . min artikel <http://blog.spinellisfootsteps.info/post/2008/08/20/There-shall-be-no-cold-war-Part-3>.

Franska pastiller:

Dan Brown, Jesus, Bernard-Henri Lévy

Författare i tänderna på en alltmer sensationslysten offentlighet. Kristendomens ädla idéer och besudlade praktik. Om dessa tre ämnen handlar de böcker jag har med mig från Frankrike; en korrespondens och två religionshistoriska verk.

Bernard-Henri Lévy och Michel Houellebecq brevväxlade mellan januari och juli 2008. Boken *Ennemis publics* (ung. Stridstupparna) kom ut i höstas, med den tydliga av förläggaren påtvingade titeln; någon fiendskap märks nämligen inte. Tvärtom är författarna vänligt inställda och nyfikna på varann, ett villkor för meningsfullt samtal.

Lévy (L.) och Houellebecq (H.) lyfter turvis upp varsitt hörn av mattan. Med en språkbild lånad av H. är det svårt. Mattan är nämligen rund. På ett annat ställe talar han om falska speglars sammantagna sanning.

H. är romanförfattaren som helst skulle skriva dikter. Han läser gärna Shopenhauer, delar dennes misantropi mot mänskligheten och kärlek till hundar (några av bokens vackraste rader ägnas den egna lite skraltiga vovven).

Om H. är cynikern så är L. den engagerade debattören.

Till skillnad från H. – som ger sken av att motvilligt bli indragen i det offentliga samtalet – är L. dagligdags en av de mest synliga debattörerna i Frankrike. Filosofen utan tankar, har någon kallat honom. L. kan på nolltid leverera ett inlägg om fransk skolpolitik, 68-generationens dilemma eller konflikten i Darfur. Han har en fransk demagogisk flykt i tal och skrift (jag föreställer mig att Milan Kundera i sin bok *Le Lenteur* (Långsamheten) har L. i tankarna när han skriver om offentlighetens ”dansörer” som älskar att synas.

L. framträdde i slutet av 70-talet som kritiker av sovjetisk totalitarism. Han gästade då även författarmötet i Lahtis-Mokulla, där han stal showen på ett sätt, som såväl utstationerade sovjetiska författarpampar som endel finska, inte helt nyktra kolleger, fann motbjudande.

Den tio år yngre H. har varken behövt attackera eller hysa några illusioner om den dåvarande realsocialismen. Likt L. på 70-talet blir H. nu som känd enfant terrible bjuden till författarmöten runtom i världen, även till Lahtis – där gömde han sig på rummet och gav bara motvilligt intervjuer. Om detta skriver han inte. I stället minns han hur roligt det var att dansa med ryska brudar på nattklubb i Moskva.

Politisk oskuld? Tja. H. beundrar Sarkozy (Kafka beundrade ju Napoleon). Eller är det den falska spegelns sken?

H. är på många sätt genuint borta, *ailleurs* (och därmed tidstypisk). Han är också mycket närvarande i sin text.

Han besjålas av flyktinstinkt...bort till en ö (genombrottsverket hette *La possibilité d'une île*). En ö där man i fred får läsa Shopenhauer...eller Pascal... eller Paris-Match (för att se om det står något om en själv där).

H. är den större författaren av de två. Om H. nångång får Nobelpriset (d.v.s. om Nobelpengarna är välplacerade och inte försvinner i de återkommande finanskrisernas svarta hål och djupa fickor) så kan det i akademins ständiga sekreterares prismotivering heta: "...för Houellebecqs förmåga att poetiskt och samtidigt brutalt beskriva vår tids....(nånting).

L. är rakare. Han har rest runt världen som reporter, gjort dokumentärfilmer och skrivit reseböcker. Kritiken ofta nersablande, också om hans USA-bok nyligen.

H. är krökt som en rehabiliterad EU-gurka. Även han har nyligen regisserat sin första film, om den möjliga ön, och fått onådig kritik.

På tal om älskog tycker L. om att bedriva den klarvaken. H. skriver woodyallenskt: ”det enda jag kan göra i klarvaket tillstånd är betala räkningar och packa resväskan.”

I offentligheten har H. kritiserats bl.a. för att i romanerna torgföra en positiv syn på sexturism och en negativ syn på muslimer. Det senaste inlägget mot H. står hans egen mor för. Hon har skrivit en tjock försvarsskrift mot sonens påstådda smutskastning.

I H:s brev finns knappt ett ord om den maghrebinska modern. Dessmer om uppväxten hos farföräldrarna i Belgien. Fadern var nästan frånvarande också han, som skidlärare i Alperna. Men H. påstår sig ha haft en lycklig barndom. Han fick kärlek, blev omtyckt i skolan och klarade sig bra.

L. berättar med inlevelse om sin sekulära judiska familj, fadern var affärsman (han finansierade bl.a. sonens första film). I ett charmigt brev berättar L. om hur han som ny i Paris utan husrum fick övernatta på ett kafé, och om bekantskapen med poeten Louis Aragon.

En onödigt stor del av brevväxlingen handlar om det slipprigt privata. Det blir en grundkurs i navelskådande, ointressant åtminstone för den som inte så bra känner till den franska kulturvärldens skvaller. Töntiga redaktörer, korrumpierade pris-kommittéer och missförstådda författare finns tydligen överallt.

Men det framkommer tydligt: även H. behöver offentligheten. Och: den har trots allt sin ljuva sötma, åtminstone ibland.

*

Marie-France Etchegoins och Frédéric Lenoirs undersökning av Da Vinci-koden (*Code Da Vinci: l'enquête*; 2004) är också värd att spara från resan (men Amelie Nothombs sedvanliga höstsuccé *Le fait du prince* (ung. Att leva som en prins) lämnade jag på hotellrummet, eventuellt till glädje för någon. Nothombs kioskvältande satir mal på tomgång efter hundra sidor, då halva boken återstår.)

Jag kommer ihåg Dan Browns fem år gamla kodsuccé som ett glatt mysteriespel med pikant kyrkokritik. Etchegoin och Lenoir – journalist

vid *Le Monde* resp. chefredaktör för tidningen *Le Monde des religions* – tycker att boken, som fick folk att pilgrimsvandra genom Paris för att beskåda platserna där handlingen utspelar sig, är värd att granskas seriöst. Da Vinci-koden har säkert påverkat folk mer än nya bibelöversättningar.

Browns mugglarperspektiv på den katolska kyrkan kom lägligt. För fem år sedan skakades USA av flere pedofilskandaler med katolska präster som gärningsmän. Alltsedan den i sin ungdom promiskuöse och senare ångerköpte kyrkofader Augustinus har sex fått de katolska känslorna att svalla.

Da Vinci-kodens groteska albinomunk torterar sig själv med ett spikbälte runt midjan. Undersökningen visar att den katolska Opus Dei-rörelsen faktiskt fortfarande i viss mån gör bruk av sådana gördlar för självspäkelse. (Brown känner speciellt bra till Opus Dei, kanske för att man nyligen lät bygga en skyskrapa i New York för 47 miljoner dollar. Den förre påven tog fundamentalisterna under sitt beskydd.)

Det andra stora temat i deckaren gäller kvinnans undanskymda roll.

Jesus lät synderskor två sina fötter och spruta parfym på sig, han hade kvinnor i sitt följe. Det är Maria Magdalena som han först uppenbarar sig för.

Beklagligtvis har evangeliernas naturliga tilltro till det feminina sopats undan av den teologiska praktiken.

I stället för att bejaka har den katolska kyrkan satt in all sin kraft på att begränsa liv:

”Varför denna iver att fördöma utomäktenskaplig lycka, p-piller och kondomer, homosexualitet och masturbation”, undrar författarna. Sådana naivt rättframma frågor tål fortfarande ställas. (Vår lutherska kyrka har också många pelarhelgon. Förutom den evinnerliga debatten om kvinnopräster och rätten till nattvard har på finskt håll en transsexuell kyrkoherde, samt vågade målningar nagelfarits av rättrogna; lyckligtvis finns det oppositionella röster och glada skribenter typ Jaakko Heinimäki också inom det egna skräet!)

Enligt Etchegoin och Lenoir finns det i princip två sätt att skriva historiska romaner på, inklu-

sive deckare. Man antingen respekterar eller struntar i fakta. Brown gör bådadera. Det som passar hans syften får duga. Ofta är källmaterialet lika skumt som hans egen bok är svävande. I mera höglitterära sammanhang – t.ex. i fråga om Eyvind Johnsson och Nikos Kazantzakis – kallas metoden omdiktning.

Hos Brown är Jesus gift med Maria Magdalena (ett omtyckt motiv!), de sitter tillsammans till bords i da Vincis nattvardsmålning. Den dolda kyrkohistorien och mängden av esoteriska sällskap kittlar fantasin. Underhållande men kanske inte så ärligt, hävdar undersökningen. Som ”sakletare” i Da Vinci-kodens kölvatten gör Etchegoin och Lenoir däremot ett ärligt intryck. Deras upptäckter är intressanta, oberoende vad man tycker om föremålet för undersökningen, och presenteras på ett inspirerande sätt.

*

Kodknäckaren Lenoir är också filosof och religionshistoriker, med verk om allt från gudsbildens förändring i väst till det en aktuell bok om Tibet. För två år sedan kom *Le Christ philosophe* (Kristus som filosof). Där utgår Lenoir från Dostojevskijs legend om Storinkvisitorn, i vilken den Jesus-likade figuren knappt får en syl i vädret, ställd inför en mässande Ivan.

Lenoirs poäng är att den tidigt maktfullkomliga kyrkan började tala med storinkvisitorns stämma. I stället för andlighet erbjuder kyrkan alltsedan 300-talet skydd åt trygghetsnarkomaner, som inte står ut med den frihet Jesus predikar.

En tusenårsslummer parad med andligt förfall präglade katolicismen fram till renässansen (hos Lenoir kan man inte spåra någon förståelse för östkristendomens Bysans). Sedan förlorade kyrkan i och med inkvisionen hela sin kredibilitet.

Det var i stället renässansen och upplysningen som tog över och förvaltade de sanna kristna idealen. Som bekant med varierande resultat. Mot urartad fransk revolution och kolonialismens bödlar kan trots allt munkarnas fromhet,

encyklopedisternas nit och Rousseaus romantiska budskap ställas.

I dag lever vi i rationalismens bojar och irrationalismens ammoniakluft. Fortfarande finns det en lika stor beställning som förr på sann kärlek till nästan. Så finns det en massa miljöproblem o.a. grums som är svåra att lösa utan densamma.

Ingen religion ska ha embargo på sanningen, lyder Lenoir enkla credo. Det finns många bra profeter. Jesus var en av dem. Lyss!

Nej, boken om Kristus som filosof är inte parodisk, vilket kanske referatet ger vid handen. I stället för att predika ägnar Lenoir sig åt närläsning av evangelierna.

Passagerna är arkaiskt vackra. Det är intressant att se hur de fyra berättelserna skiljer sig från varandra. Frågan om Jesus faktiskt gjorde underverk befattar sig exegeten inte med.

Kyrkokritikern Lenoir bistås av Kierkegaard, som kallade kristendomen ”en smaklös limonad”. Bägge är ense om att brödprästens kåpa är tung att bära och att kafferepen kan ta kål på helig ande. På gatuplanet, t.ex. i arbetet bland nödställda finns dock en sann kristenhet, som inte gör så stort väsen av sig.

Bokens senare del följer den västerländska humanismens yttringar hos t.ex. Feuerbach, Marx och Freud. Slutklämmen blir Johannes-evangeliets berättelse om den barmhärtiga samariten, kvinnan som av Jesus får höra att det inte behövs någon kyrka för att tillbe Gud. Budskapet rimmar väl ihop med Lenoirs spiritualism.

Så sant som det är sagt: Jesus grundade ingen kyrka. Det gjorde de som kom efter honom, börjande med Paulus...

Tom Östling

Michel Houellebecq, Bernard-Henri Lévy: *Ennemis publics*. 300 s., Flammarion Grasset 2008;

Marie-France Etchegoin-Frédéric Lenoir: *Code Da Vinci – l'enquête*. 280 s.,

Robert Laffont 2004; Frédéric Lenoir: *Christ philosophe*, 305 s., Plon 2006

Musiken tog hem spelet

Mellan Kjell Westös romaner, med *Där vi en gång gått* som den senaste, och *Det hjärta man har*, föreligger vad jag kan förstå en artskillnad. Romanerna var inga beställningsarbeten från Söderströms förlag. Därmed var författaren fri att fullfölja egna visioner – med erkänt resultat. Den pjäs som upplevde sin urpremiär på Svenska Teatern den 14 november var däremot resultatet av en beställning från teatern, noga taget från en av dess skådespelare, *Maria Sid*.

Exakt hur avtalet manglades fram vet inte jag, i en intervju i Hbl säger författaren att han avvisat ett ursprungligt förslag gällande musikan-knytning. Å andra sidan är *Det hjärta man har* i eminent grad en pjäs med musikanknytning. Till den grad förhåller det sig så, att jag under föreställningens gång ertappade mig med att undra hur mycket som skulle ha blivit kvar, ifall man plockat bort musiken.

Nu har naturligtvis den sextett som rör sig på scenen musiken mer eller mindre i blodet. I centrum befinner sig Johanna Kettel, en något till åren kommen popsångerska som planerar come back, hennes exmake Kaide Landin, halvbröderna Jerry och Nick samt den blivande stjärnan Irina Bronsky och hennes mamma Auli. I första akten sammanstrålar sextetten, för att fira Jerrys 35-årsdag. Men Jerry skjuts i bakgrunden, för att mamma (än en gång) skall kunna stå i centrum. Det gör hon med besked, ackompanjerad av fyra enligt min bedömning ytterst professionella musiker.

Peter Hägerstrand, kapellmästare och gitarrist, Saku Järvinen på keyboard, Jonas Franck på bas och Kim Jansson trakterande trummor och slagverk. Erik Salvesens scenbild var uppbyggd med olikstora och –formade vita föremål, som förde tanken till väldiga avsågade mumintroll. Musikerna stod högst uppe, längst bak på scenen. I

rätt belysning, ofta i kombination med enorma bilder projicerade på fondväggen, framträdde kvartetten som mörka silhuetter. Oerhört raffinerat, liksom tonflödet ur instrumenten. Dels nykomponerad musik av Peter Hägerstrand, dels gamla örhängen skapade av internationella stjärnor som Lee Hazlewood, Kris Kristofferson, Fred Foster, Bertrand Cantat och Leonard Cohen, de flesta försedda med svensk text av Kjell Westö.

På samma höga musiknivå rörde sig också Sinikka Sokka, som en trots sin scenålder imponerande plastisk Johanna Kettel, kraftfullt assisterad av Peik Stenbergs något kantstötta Kaide – en ömklig figur, tyngd av spelskulder, men ett lejon i Stetson. Sjöng gjorde också de andra rollfigurerna, den attraktiva Emma Klingenberg Irina med den klaraste stämman, sekunderad av sin kortvarige även om välsjungande pojkvän Nick, gestaltad av Markus Nykänen. Något färre inhopp i musikens värld gjorde Saara Paaivolainens Auli Bronsky, Johannas väninna och parant journalist, och Nicke Lignells Jerry – i relation till Auli en rätt svårflirtad älskare och i övrigt mestadels tonårstjurigt på kant med allt och alla: läs mamma.

I musikaliskt hänseende är *Det hjärta man har* något framtung; efter paus är numren färre, visserligen med Cohens Halleluja som mäktig final. På grund av tonernas dominans tedde sig dock talet, åtminstone under presspremiären, genomgående en aning blekare. Alla behövliga ingredienser – fullödigt utvecklade i Kjell Westös romaner – ingår i texten, men det föreföll som om regissören, identisk med beställaren Maria Sid, valt att förlita sig alltför mycket på yttre effekter. Mellan deriviga numren och krevaderna ur videokanonerna var en rad talscener insatta, avverkade i snabb takt. För psykologisk djuplodning räckte

utrymmet inte riktigt till. Så förblev exempelvis Jerrys karaktär för mig rätt gåtfull: från vilken moralisk position riktar han sitt angrepp? Och innebär inte hans försonlighet i slutet en kapitulation, som strider mot pjäsens budskap? Irinas närkontakt med Kaide är en kapitulation av annat slag, men de nycklar i hennes personlighet som ledde fram till scenen förblev osynliga för mig. Dock är scenen funktionell i sin förfärande tristess, som metafor för *show biz*.

En sjaskig värld, bekräftad av Bellas tragiska öde. Bella är död när spelet börjar, men dyker gång på gång upp som väggstor videobild i fa-

derns och brodern Jerrys drömmar, gestaltad av en solblond Laura Birn. I en hisnande balansgång mellan sentiment och sentimentalitet.

Valet beror på vem åskådaren är. Men hur man än väljer, kvarstår bilden av ett farligt intrång från filmen – i dag något av en schablon - i teaterns mångtusenåriga värld. En gökunes fräcka kliv, trots eller på grund av eget kristillstånd - efter föga mer än ett sekel. Illa nog i sig, men en katastrof utan like, om denna kris tillåts fortplantas på tiljorna i fru Thalias tempel.

Nalle Valtiala

Sara Heinämaa, fortsättning från sid. 151

Ny Beauvoir-forskning

- Arp, Kristana 2001: *The Bonds of Freedom: Simone de Beauvoir's Existential Ethics*, Chicago and La Salle, Illinois: Open Court.
- Bauer, Nancy 2001: *Simone de Beauvoir: Philosophy, & Feminism*, New York: Columbia University Press.
- Beauvoir, Simone de 2004: *Philosophical Writings*, ed. Margaret A. Simons, with Marybeth Timmermann and Mary Beth Mader, Urbana ja Chicago: University of Illinois Press.
- Bergoffen, Debra 1997: *The Philosophy of Simone de Beauvoir: Gendered Phenomenologies, Erotic Generosities*, Albany: State University of New York Press.
- Björk, Ulrika 2008: *Poetics of Subjectivity: The Meaning and Function of Literature in Simone de Beauvoir's Philosophy of Existence*, doktorsavhandling inlämnad för granskning vid Helsingfors universitet 8.1.2009.
- Card, Claudia 2003: *Cambridge Companion to Simone de Beauvoir*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Deutscher, Penelope 2008: *The Philosophy of Simone de Beauvoir: Ambiguity, Conversion, Resistance*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Heinämaa, Sara 2003: *Toward a Phenomenology of Sexual Difference: Husserl, Merleau-Ponty, Beauvoir*, Lanhan, Boulder, New York, London: Rowman & Littlefield.
- 2006: "Through desire and love": Simone de Beauvoir on the possibilities of sexual desire", i Ellen Mortensen (red.): *Sex, Breath and Force: Sexual Difference in a Post-Feminist Era*, Lanham, Boulder, New York, Toronto, Oxford: Lexington Books, s.129–166.
- 2008: "Phenomenologies of sexual difference: From fecundity to generosity", utkommer i *Japanese Journal of Philosophy*, vol. 123, no. 795.
- 2009: "Cixous, Kristeva and Le Dœuff – Three 'French feminist'", i Alan Schrift (red.): *History of Continental Philosophy, Volume 6: Poststructuralism and Critical Theory: The Return of the Master Thinkers*, Acumen, utkommer 2009.
- Holveck, Elenoir 2002: *Simone de Beauvoir's Philosophy of Lived Experience*, Lanhan, Boulder, New York, London: Rowman & Littlefield.
- Kail, Michel 2006: *Simone de Beauvoir, philosophe*, Paris: PUF.
- Le Dœuff, Michèle 1989: *L'étude et le rouet, Tome I: Des femmes, de la philosophie, etc.*, Paris: Seuil.
- Lundgren-Gothlin, Eva 1992: *Kön och existens: Studier i Simone de Beauvoirs "Le Deuxième Sexe"*, Göteborg: Daidalos.
- 1995: "Gender and ethics in the philosophy of Simone de Beauvoir", *Nora*, vol.3, no.1, s.3–13.
- Moi, Toril 2005: *Sex, Gender, and the Body*, Oxford: Oxford University Press.
- Pilardi, Jo-Ann 1999: *Simone de Beauvoir Writing the Self: Philosophy Becomes Autobiography*, Westport, Connecticut, London: Praeger.
- Simons, Margaret A. 1999: *Beauvoir and The Second Sex: Feminism, Race, and the Origins of Existentialism*, Lanhan, Boulder, New York, Oxford: Rowman & Littlefield.
- Simons, Margaret A. (red.) 2006: *The Philosophy of Simone de Beauvoir: Critical Essays*, Bloomington and Indiana: Indiana University Press.